

DÜNDEN BUGÜNE TÜRKİYEDE DİN EĞİTİMİ¹

Prof.Dr. Mehmet Zeki AYDIN²

Giriş

Cumhuriyetten önce din eğitimi camiler, medreseler, tekkeler, enderun, sıbyan mektepleri, rüştiye, idadi ve sultaniler gibi çeşitli öğretim kurumlarında yapılırdı. Günümüz Türkiye'sinde yaygın din eğitimi Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) ve sosyal gruplar ile STK'lar tarafından; okullardaki örgün din öğretimi de genel ve mesleki din eğitimi şeklinde yapılmaktadır. Genel din öğretimi şeklinde, ilk ve orta dereceli okullarda zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) dersleri; seçmeli Kur'an, Temel Dinî Bilgiler ve Hz. Muhammed'in Hayatı dersleri yer almaktadır. Mesleki din öğretimi ise imam hatip okulları ve ilahiyat fakültelerinde yapılmaktadır.

Bu makalede kısaca uygulamalar açıklanacaktır.

Din Eğitiminin Hukuki Dayanakları

Din eğitimi ve öğretimi ile ilgili yasalar şunlardır.

1. 3 Mart 1924 tarih ve 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanununun 4. maddesi

"Maarif Vekâleti, yüksek dinîyat mütehasısları yetiştirmek üzere Darü'l Fünun'da bir İlahiyat Fakültesi tesis ve imamet, hitabet gibi hidemat-ı diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için de aynı mektepler küşad edecektir."

2. 1982 Anayasasının 24. Maddesi:

"...Din ve Ahlak eğitim ve öğretimi Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din Kültürü ve Ahlak öğretimi ilk ve orta öğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitimi ve öğretimi ancak kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır."

3. 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun 12. Maddesi: "Türk Milli Eğitiminde laiklik esastır. Din Kültürü ve Ahlak Öğretimi ilkokul ve ortaokullar ile lise ve dengi okullarda okutulan zorunlu dersler arasında yer alır."

4. 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun 32. Maddesi: "İmam-Hatip Liseleri, imamlık, hatiplik ve Kur'an Kursu öğreticiliği gibi dini hizmetlerin yerine getirilmesi ile görevli elemanları yetiştirmek üzere, Milli Eğitim Bakanlığınca açılan ortaöğretim sistemi içinde, hem mesleğe, hem yükseköğrenime hazırlayıcı programlar uygulayan öğretim kurumlarıdır."

¹ Bu yazı, "Dünden Bugüne Türkiye'de Din Eğitimi", **Kamuda Sosyal Politika**, Ankara 2014, yıl:8, sayı:29, ss.68-72'de yayımlanmıştır.

² www.mehmetzekiaydin.com Email:mehmetzekiaydin@gmail.com

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi

Ülkemizde okullarda din dersleri 1926-1935 yılları arasında seçmeli olarak okutulurken; 1935-49 yılları arası yer almamış, hatta din eğitiminin yasak olduğu yıllar olarak eğitim tarihimizde yer almıştır.

1949 yılından itibaren tekrar okullarda din dersi yer almaya başlamıştır. 1949'da ilkokulların 4. ve 5. sınıflarında haftada ikişer saat sınıf geçmeye etki etmeyen din bilgisi dersi, 1950 yılında ilkokulların 4. ve 5. sınıflarında birer saate indirilmiş ve sınıf geçmeye etki eden bir ders haline getirilmiştir.

1953'de ilköğretmen okullarının 1. ve 2. sınıflarında zorunlu; 1956'da ortaokulların 1. ve 2. sınıflarında zorunlu; 1967'da liselerin 1. ve 2. sınıflarında haftada birer saat isteğe bağlı din dersi okutulmaya başlanmıştır. 1974'de ilkokulların 4. ve 5. ortaokulların 1. 2. ve 3. liselerin 1. ve 2. sınıflarında ahlak dersi okutulmaya başlanmıştır. 1975'de ortaokul ve liselerin son sınıflarına isteğe bağlı olarak din bilgisi; liselerin son sınıflarına da ahlak dersleri konulmuştur.

1982 Anayasası'nın 24. maddesi doğrultusunda din bilgisi ve ahlak derslerinin adı da Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi olarak değiştirilmiş ve ilkokul, ortaokul ve liselerimizde okutulan zorunlu dersler arasında yer almıştır. Halen bu ders, ilk ve ortaokul 4-8. sınıflarda haftada ikişer; liselerde birer saat olarak okutulmaktadır.

Seçmeli Din Dersleri

Okullarda zorunlu olarak okutulan DKAB dersiyle toplumumuzda ortak bir din kültürü oluşturulmak istenmektedir. Bu dinî bilginin yeterli olmadığını düşünen anne babalar, okula gittiği dönemde çocuklarının Kur'an'ı hiç olmazsa yüzünden okuyabilmesini ve içeriği hakkında ana hatlarıyla bilgi sahibi olmasını ısrarla istemektedir. Halkın bu talebini karşılamak için, okullardaki zorunlu DKAB derslerine ilave olarak 2013 yılından itibaren seçmeli Kur'an, Temel Dinî Bilgiler ve Hz. Muhammed'in Hayatı dersleri konulmuştur.

İmam Hatip Okulları

Türk Milli Eğitim Sistemi içinde meslek okulları arasında yer alan imam hatip liseleri milletimizin kültürlü din görevlilerine olan ihtiyacını karşılamak amacı ile kurulmuştur.

İmam-Hatip Liselerinin temelini teşkil ettiğini söyleyebileceğimiz "Medreset'ül-Eimme ve'l-Hudeba" 1913 yılında açılmış daha sonra "Medreset'ul-Vaizin' ile birleştirilerek 'Medresetul-İrşad" adını almıştır. 1924'de Tevhid-i Tedrisat Kanunun yürürlüğe girmesiyle söz konusu medreselerin yerine, aynı yerde 29 adet İmam Hatip Mektebi açılmış ve eski öğrenciler bu okullara devam etmişlerdir. 1925 yılında bu okulların sayısı 20'ye, 1926 yılında 2'ye indirilmiş ve 1930 yılında tamamen kapatılmıştır.

Bu tarihten itibaren, yaklaşık 15 yıllık dönemde vatandaşlar, kendi imkânlarıyla ilmi hallerini öğrenme ve din adamı yetiştirme yollarına başvurmuşlardır. Bir süre eski medrese mezunları tarafından yürütülen müftülük, vaizlik ve imamlık gibi dinî görevler yavaş yavaş eğitim görmemiş kimselerin eline geçmiş, köylerde çoğu zaman ölüleri gömmek için bir hoca bulunamaz olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın sıkıntılı günlerinde ihtiyaç o kadar belirgin hale gelmişti ki, CHP yöneticileri kurslarla imam yetiştirme zorunluluğunu duymuştu.

Çok partili döneme geçiş yıllarının getirdiği demokratik ortamda politikacılar halkın din görevlisi isteklerini karşılayacaklarını vaat ettiler. 1948 yılında ilkokullara din dersi konuldu ve imam hatip kursları açıldı. Mevcut din adamlarını bilgilendirmeyi ve onları günün şartlarına göre yetiştirmeyi amaçlayan on ay süreli imam hatip kursları 10 ilde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı idi.

Kısa süreli bu kurslar ihtiyacı karşılamayınca 1951'de 7 ilde İmam Hatip Okulları açıldı. İlkokula dayalı birinci devresi dört, ikinci devresi üç yıllık olarak açılan bu okulların sayısı 1961 yılında 18 adetti. 1971 yılında 72 adet olan İmam-Hatip Okulları, 1972-73 öğretim yılından itibaren yeni bir statüye kavuşturularak birinci devreleri kapatılıp ortaokula dayalı 4 yıllık meslek okulu hâline getirildi. İmam Hatip Okullarından mezun olanlar üniversitelere giremiyorlar, sadece Yüksek İslam Enstitülerinde okuyabiliyorlardı. 1973 yılında çıkan 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun 32. maddesi ile okulların adı İmam-Hatip Lisesi oldu ve mezunları üniversiteye girme hakkı kazandılar. 1974 yılından itibaren orta kısımları yeniden açıldı. Bu tarihten 1997 yılına kadar 3 + 4 = 7 yıl süreli öğretim kurumu olarak devam etmiştir.

1997'de 8 yıllık zorunlu eğitimle birlikte İHL'lerin orta kısımları kapatıldı. Üniversiteye giriş sınavında uygulanan kat sayısı ile mezunları ilahiyat fakültesinden başka bölümlere gitmesi adeta imkânsız hâle geldi. Bunun sonucu öğrenci sayıları çok azaldı ve birçok İHL kapanmakla karşı karşıya kaldı.

2013 yılında çıkarılan 4+4+4 kanunuyla birlikte ilkokuldan sonra imam hatip ortaokulları açılmıştır.

İlahiyat Fakülteleri

Türkiye'de Tevhid-i Tedrisat Kanunu'yla "Yüksek Dinîyat Mütahassısları" yetiştirmek üzere 1924'de İstanbul'da, daha sonra 1949 yılında Ankara Üniversitesi bünyesinde açılan İlahiyat Fakültesi'nin yanında 1958 yılında İstanbul'da açılan Yüksek İslam Enstitüleri ve 1971 yılında Atatürk Üniversitesi'ne bağlı olarak açılan İslami İlimler Fakültesi olmuştur. 1982 yılında Yüksek İslam Enstitüleri ve İslami İlimler Fakültesi kapatılarak hepsi İlahiyat

Fakülteleri haline dönüştürülmüş ancak son yıllarda İslami İlimler Fakülteleri açılmaya başlanmıştır.

2013-2014 öğretim yılı itibariyle özel ve devlet üniversitelerine bağlı toplam 88 İlahiyat ve İslami İlimler Fakültesi bulunmakta ve bunlardan 48 tanesine toplam 16 300 öğrenci alınmıştır.

Yüksek dinîyat mütehassısları yetiştirmek üzere açılan İlahiyat Fakültelerinin misyonuna günümüzde yenileri eklenmiştir. Bu kurumlar, özgün araştırmalar yapmışlar ve çalışmalarlarıyla din konusunda toplumu aydınlatmışlar; aynı zamanda hem örgün eğitim, hem de yaygın eğitim alanında nitelikli eleman ihtiyacını karşılamışlardır. Günümüzde İlahiyat Fakülteleri, araştırmacı din bilginleri yetiştirme yanında, hem örgün eğitimde Milli Eğitim Bakanlığında İmam Hatip Liselerine meslek dersleri öğretmeni ve ilk ve orta dereceli okullara DKAB öğretmenleri ile Diyanet İşleri Başkanlığında din hizmeti verecek elemanlar yetiştirme görevini de üstlenmiş bulunmaktadır.

1997'den itibaren İlahiyat Lisans Programı yanında, ikinci bir bölüm olarak İlahiyat Fakülteleri bünyesinde İlköğretim DKAB Öğretmenliği Bölümü açılmıştır. Bu bölümler 2006'de, İlahiyat Fakültelerinden Eğitim Fakülteleri bünyesine alınmış ancak 2012'de tekrar İlahiyat Fakülteleri bünyesine geri aktarılmıştır.

Diyanet İşleri Başkanlığı, bünyesindeki personelin eğitim seviyesini yükseltmek amacıyla 1994 yılından bu yana çalışmalarına devam etmektedir. Başkanlık, kadrosunu yükseköğrenim görmeye teşvik etmektedir. Bu nedenle YÖK Diyanet personeli için iki yıllık İlahiyat Meslek Yüksekokulları açmıştır. Bu okullar 1989 ile 1999 yılları arasında öğrenci almış ve şu anda kapatılmıştır. Bunun yanında açık öğretim şeklinde açılan İlahiyat Ön lisans programları bulunmaktadır. Bu eğitim, önceleri sadece Anadolu Üniversitesi tarafından verilirken şu anda birçok üniversitede yer almaktadır. Bu okullardan mezun olanların Yatay Geçiş Sınavıyla normal ilahiyat lisans programlarına geçme hakları vardır. 2006 yılından itibaren, önce Ankara'da sonra Sakarya, Erzurum, İstanbul, Cumhuriyet, Malatya üniversitelerinde olmak üzere, İLİTAM "İlahiyat Lisans Tamamlama" programıyla binlerce öğrenci uzaktan/açık öğretim yoluyla İlahiyat Fakültesi mezunu olmaktadır.

2006'da Ankara ve 2007'de Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültelerinde yurtdışından gelen öğrenciler için Uluslararası İlahiyat Bölümü ve 2007'de Ankara'da Dünya Dinleri ve Yaygın Din Öğretimi Uygulamaları bölümleri açılmıştır.

Yaygın Din Eğitimi: Diyanet İşleri Başkanlığı'na Bağlı Kur'an Kursları

Kur'an kursları, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yürütmekte olduğu yaygın din eğitimi faaliyetlerinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Çünkü camiler bir tarafa bırakılırsa, planlı

ve programlı biçimde ve belli bir formasyona sahip öğretmenler tarafından yürütülmek suretiyle yaygın din eğitiminin amaçlarını ve işlevlerini en etkili biçimde yerine getiren kurum Kur'an Kurslarıdır.

Cumhuriyet döneminde 1925 yılından itibaren birkaç kurs ve birkaç öğretici ile faaliyet gösteren bu kurumlar, 1950'lerden sonra halkın talep ve ihtiyaçlarına bağlı olarak nicelik ve nitelik açısından önemli gelişme göstermiştir. Özellikle 1965 yılında DİB Teşkilat Kanununun çıkarılması ve buna dayanarak Kurslarla ilgili yönetmelik vb. yasal düzenlemelerin yapılmasıyla birlikte Kur'an Kurslarının gelişimi hızlanmıştır. 1980-1981 öğretim yılında ülke genelindeki Kur'an Kursu sayısı 2.610, öğrenci sayısı 67.816 iken; artış ilköğretimde 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim uygulamasına geçildiği 1997 yılına kadar devam etmiş ve bu yılda kurs sayısı 5241, öğrenci sayısı 180.000 olarak o zamana kadarki en yüksek sayıya ulaşmıştır.

Kesintisiz sekiz yıllık zorunlu eğitim uygulamasına geçilmesi bu kurumları (kurs, öğrenci sayısı, öğrenci profili vb.) etkilemiştir. 2000-2001 öğretim yılına gelindiğinde öğretime açık kurs sayısı 3.252'ye, öğrenci sayısı 90.353'e düşmüştür. Bu sayısal düşüşten daha önemlisi, Kur'an Kurs'larının yönetici, öğretici, öğrenci, veli gibi bütün ilgilileri olumsuz etkilemiş ve yıllardır yoğun bir talep gören 'hafızlık' eğitimi bitme noktasına gelmiştir. Bu olumsuz tablo karşısında 2000'li yılların başlarından itibaren Kur'an Kurslarında yeniden yapılandırma çalışmaları başlatılmıştır.

Günümüzde Kur'an Kurs'larında; 'Kur'an-ı Kerim'i Yüzünden Okuma Programı' ve 'Hafızlık Eğitim Programı' olmak üzere iki tür program uygulanmaktadır. Buna yaz kurslarını da ilave edersek üç tür kurs olduğu görülür. Hizmette çeşitlilik programıyla birlikte istekli öğrenci bulunduğu takdirde uygun yerlerde, her gün her saat ve her yaş için Kur'an kursu düzenlenmektedir.

2014 yılı itibariyle kurs sayısı on bini, öğrenci sayısı ise 20.000'i hafızlık olmak üzere yaklaşık 400.000'i açmıştır. Buna yaz kurslarına katılan iki milyon civarındaki kursiyerler de dahil edildiğinde, Kur'an Kurslarının ülkemizdeki Müslüman bireylerin din eğitimi ihtiyaçlarını karşıladıkları belki de en önemli kurum olma özelliği taşıdığı söylenebilir.

Kur'an Kursları, Diyanet İşleri Başkanlığınca Milli Eğitim Bakanlığı ile eşgüdüm içinde gerekli görülen il, ilçe, belde ve köylerde açılabilir. Kursların açılması için müftülükler, kendi bölgelerinde gerekli teşebbüsleri yönlendirmek ve kurs binalarının Başkanlıkça hazırlanan projelere uygun olarak yapılmasını sağlamakla görevlidir. İlgili mevzuata uygun olarak hazırlanan kurslar, açılış şartları tamamlandıktan sonra Başkanlığın onayı ile eğitim öğretime açılmaktadır.

Sonuç

Din eğitimi ülkemizde örgün eğitim olarak okullarda, yaygın eğitim olarak da Diyanet İşleri Başkanlığı ile Sivil Toplum Kuruluşları aracılığıyla yürütülmektedir. Gerek okullardaki gerek Diyanetin yaptığı din hizmetleri sürekli tartışma hatta kavga konusu olmuştur. Her şeyden önce Türkiye’de din eğitimi, bir siyasi kavga konusu olmaktan çıkartmak, işin tabiatına, özüne ve toplumun ihtiyaçlarını karşılayacak bir şekilde çözüme kavuşturmak gerekmektedir.

Her toplumun kendi tarihsel, kültürel ve sosyal yapısı gereği din eğitiminin farklı uygulamaları olabilir. Türkiye, din eğitimi konusunda, kendi tarihsel, toplumsal ve siyasal yapısı içinde çeşitli uygulamaları deneyerek bir model geliştirmiştir.

Gelişmiş ülkelerde din eğitimi alanı “dinî özgürlükler” içinde algılanmaktadır. Bunun sonucu olarak, devlet vatandaşın dinine karışmayı özgürlüğüne müdahale olarak algıladığı için, din eğitimi özel kesime yani ilgili dinin temsilcisi cemaatlere ve kurumlara bırakmaktadır.

Türkiye, din eğitimi, vatandaşlar açısından bir “hak” ve devlet açısından bir “görev” olarak görmektedir. Anayasal tercih, din eğitiminin bir “özgürlükler” konusu değil, devlet tarafından yerine getirilmesi gereken bir “sosyal hak” olarak düzenlenmesi yönündedir. Anayasa uyarınca devlet, eğitimi bu arada din eğitimi de tekeline almaktadır. Din eğitimi, bir “hak” ve “görev” olarak düzenleyen, tercihini bu yönde yapan bir düzende, devlet, halkın din eğitimi taleplerini ve ihtiyaçlarını karşılamak durumundadır. İşte bu anlayışın sonucu olarak Diyanet İşleri Başkanlığı vardır ve devlet okullarında din öğretimi yapılmaktadır.